

Specyfika pracy nauczyciela w klasach łączonych

Opracowanie: Julia Miśkiewicz

1. Sylwetka i zadania nauczyciela w klasach łączonych.

Klasy łączone to ogromne wyzwanie dla nauczycieli, realizowanie materiału w takim systemie wymaga dużej koncentracji uwagi i dobrej organizacji, gdyż w ciągu 45 minut trzeba przerobić dwa tematy. To nie wygląda tak jak każdemu się wydaje, że nauczyciel przez te 20 minut uczy najpierw jedną klasę, a potem drugie 20 minut drugą. To odbywa się naprzemiennie, bo nie można zostawić ucznia samemu sobie bez żadnego zajęcia. Podczas gdy jedni robią samodzielnie jakieś ćwiczenie, można wyklądać temat innym uczniom. Nie da się zostawiać dzieci samym sobie, bo one wykorzystują każdą chwilę, żeby tylko zburzyć porządek lekcji. Nauczanie w klasach łączonych jest trudne dla nauczyciela. Wymaga dużej koncentracji uwagi, dobrej organizacji, właściwie pracującej grupy. Uczeń również musi być maksymalnie zaangażowany, zdyscyplinowany, a przede wszystkim aktywny. Z drugiej strony jednak pozostaje fakt, że jednostkę lekcyjną nauczyciel „ musi poświęcić” na realizację zagadnień zawartych w programie nauczani w kilku (często są to zagadnienia różne) klasach jednocześnie. Mała liczba dzieci nie zwalnia nauczyciela od realizacji tych tematów.

Jeżeli nauczyciel pracuje w klasach łączonych tradycyjnymi metodami wówczas do pracy w klasach łączonych konieczne jest bardziej szczegółowe przygotowanie się nauczyciela do codziennych zajęć, przemyślenie organizacji pracy w zespole połączonych klas, przygotowanie materiału nauczania i pomocy naukowych dla każdej klasy, przygotowanie samodzielnej pracy uczniów na zajęcia ciche oraz zadań domowych z poszczególnych przedmiotów. W przypadku klas łączonych nauczyciel musi przewidzieć dwa lub więcej toków lekcyjnych przebiegających równolegle. Prowadzenie nauki w klasach połączonych wymaga od nauczyciela umiejętności organizacyjnych oraz takiej podzielności uwagi, która umożliwiłaby mu czuwanie nad klasą pracującą po cichu mimo prowadzenia równocześnie nauki głośniejszą z inną klasą.

Studia nie przygotowują do takiej pracy, toteż nauczyciel często jest bezradny, skrzępowany ograniczonym czasem przeznaczonym na realizację nie jednego, lecz dwóch tematów dziennych. Prowadzenie nauki w połączonych klasach jest sprawą niełatwą, wymagającą dużych umiejętności organizacyjnych, dobrego planowania i pomysłowości. Uczący pracując głośno z jedną klasą, czuwa jednocześnie nad klasą mającą zajęcia ciche. W pracy w klasach łączonych nauczyciel sam musi wypracować sposoby pracy dydaktycznej, tak naprawdę metodą prób i błędów. Nauczanie w klasach łączonych wymaga dużej koncentracji uwagi, dobrej organizacji, właściwie pracującej grupy. Uczeń musi być maksymalnie zaangażowany, zdyscyplinowany, a przede wszystkim aktywny. W tego rodzaju klasach jest mniej czasu na przekazywanie wiadomości, dlatego uczniowie uczą się pracy samodzielnej, co jest zgodne z

naturą dziecka i założeniem aktualnych programów nauczania i wychowania. W efekcie ich poziom wiedzy nie powinien różnić się od uczniów w dużych klasach pojedynczych. O pracy w klasach łączonych nie mówi się na żadnych konferencjach metodycznych, nie ma nowych materiałów, pomocy, nawet reforma szkolnictwa „milczy” na ten temat.

2. Metody i formy pracy w klasach łączonych.

Tradycyjne metody i formy pracy w klasach łączonych. Struktura organizacyjna lekcji łączonych.

Podczas lekcji łączonej muszą wystąpić dwie formy uczenia się:

- Uczenie się kierowane bezpośrednio przez nauczyciela, najczęściej mające charakter nauki głośnej, wspólnej
- Uczenie się samodzielne (częściej indywidualne niż zespołowe) kierowane przez nauczyciela pośrednio, mające charakter nauki indywidualnej, cichej lub prawie cichej.

Na lekcji łączonej te dwie formy uczenia się występują na zmianę. Etapy nauki głośnej i cichej noszą też miano faz lub ogniw lekcji. Liczba faz (ogniw, etapów) organizacyjnych lekcji łączonych jest ściśle uzależniona od rodzaju liczby zadań przeznaczonych do samodzielnego wykonania przez uczniów, oraz od sposobu zaprogramowania wszystkich ich czynności.

Są różne warianty typów lekcji podawane przez Hansa Rettke:

- pierwszy typ lekcji

W każdej klasie prowadzi się tylko jedną formę nauczania. Nauczyciel pracuje przez całą lekcję z uczniami jednej klasy. Uczniowie drugiej klasy w tym czasie mają samodzielną naukę cichą.

- drugi typ lekcji

W obu klasach w czasie lekcji następuje jednorazowa zmiana form nauczania

- trzeci typ nauczania

W każdej klasie w czasie lekcji następuje dwukrotna zmiana form nauczania.

Model odmiennej organizacji lekcji w klasach łączonych zorganizował J. Nowicki. Przedstawiona przez niego struktura lekcji eliminuje takie pojęcia jak *faza lekcji*, *praca głośna*, *praca cicha*. W ich miejsce wprowadza nowe pojęcia:

- praca jednolita
- praca zróżnicowana
- praca zróżnicowana indywidualna
- praca zróżnicowana grupowa
- lekcja jednotematyczna

praca dwutematyczna

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

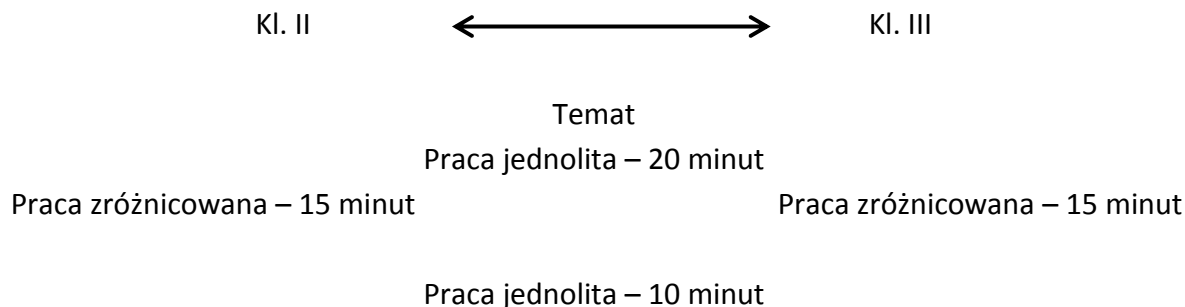
UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

- problem wiążący dwa tematy lekcji.

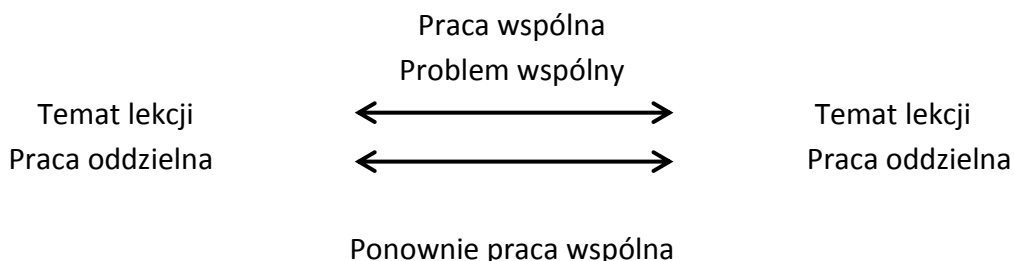
W przypadku, gdy w dwóch klasach realizowany będzie jeden temat, jednocześnie różnicuje się wymagania stawiane uczniom poszczególnych klas.

Schemat lekcji jest następujący:

Nauczyciel musi jednak realizować również lekcje dwutematyczne, które mogą zawierać problem wiążący te tematy. Umożliwia on wspólną pracę obu klas w pierwszej części lekcji, zmuszając uczniów do szukania rozwiązania tego problemu w toku pracy oddzielnej. Zachęca jednocześnie do wymiany poglądów w czasie ponownej pracy wspólnej.

Lekcję taką można zilustrować schematem:

Przy lekcji dwutematycznej nie zawsze jest możliwe ustalenie wspólnego problemu dla obu klas, wtedy lekcja może zawierać pewne tylko elementy pracy wspólnej np.:

I część lekcji – wspólna praca klas pod kierunkiem nauczyciela (sprawdzenie zadań domowych, ustalenie tematów i celów lekcji, omówienie i przyjęcie odpowiedniego dla potrzeb obu klas planu dalszej pracy).

II część lekcji – praca oddzielna, realizacja planu przyjętego w I części lekcji.

III część lekcji – ponowna praca wspólna klas przeznaczona m.in. na złożenie sprawozdań z wykonanej pracy, wyznaczenie i objaśnienie zadań domowych.

Nauczanie trzech klas łączonych

Równoczesna nauka trzech klas była bardzo często stosowana w szkołach o czterech klasach przy jednym nauczycielu, a obecnie może być wykorzystywana tam, gdzie istnieją szkoły filialne z klasami I - III. Odpowiednio do udziału poszczególnych klas w nauce głośnej i cichej powstają następujące typy lekcji:

- I typ lekcji: nauczyciel pracuje przez całą lekcję z jedną klasą, pozostałe dwie klasy mają naukę cichą.
- II typ lekcji: nauczyciel prowadzi po kolei naukę głośną w dwóch klasach, trzecia ma całogodzinną naukę cichą.
- III typ lekcji: nauczyciel ma naukę głośną po kolei ze wszystkimi trzema klasami i w żadnej klasie nie zachodzi potrzeba organizowania dłuższej trwającej pracy samodzielnej.

Ryszard Więckowski wyróżnia dwie podstawowe formy organizacyjne w toku nauczania w klasach łączonych: praca jednolita i praca zróżnicowana.

Kryterium podziału dla tych form jest treść poleceń czy problemów rozwiązywanych na zajęciach. Jeśli ich treść jest jednakowa, wówczas powiemy, że wystąpiła praca jednolita. Jeśli natomiast treść tychże poleceń jest różna dla dwóch połączonych klas, wówczas powiemy, że wystąpiła praca zróżnicowana.

Zarówno praca jednolita, jak i praca zróżnicowana mogą z kolei przejawiać się na lekcji w postaci pracy głośnej lub cichej. Pierwsza forma występuje, kiedy poszczególni uczniowie formułują głośno w klasie określone wypowiedzi na temat opracowywany na lekcji.

Wypowiedzi te są adresowane zarówno do nauczyciela, jak i do innych uczniów w danej klasie. Natomiast druga forma występuje wówczas, kiedy uczniowie wykonują po cichu określone propozycje nauczyciela. Można więc wyróżnić: naukę cichą i naukę głośną.

Zarówno wtedy, kiedy uczniowie pracują z nauczycielem „głośno”, jak i wówczas, kiedy pracują po cichu powinna występować samodzielna praca uczniów-angażująca ich intelektualnie i emocjonalnie. Treść pracy dydaktyczno- wychowawczej, odzwierciedlona w propozycjach programowych, wyznacza strukturę lekcji w połączonych klasach. Składają się na nią określone, integralnie ze sobą powiązane, etapy czynności nauczyciela i uczniów, ukierunkowane na osiągnięcie założonego efektu.

Można wyróżnić zgodnie z podaną klasyfikacją form organizacyjnych pracy uczniów w klasach łączonych typy lekcji:

faza	klasa A	klasa B
wstępna	zapis tematu lekcji	zorganizowanie nauki cichej
I	nauka głośna- bezpośrednie kierowanie pracą uczniów	nauka cicha – pośrednie kierowanie pracą uczniów
II	nauka cicha –pośrednie kierowanie	nauka głośna – bezpośrednie kierowanie
końcowa	sprawdzenie wykonania zadań praca domowa	praca domowa

faza	klasa A	klasa B
wstępna	zapis tematu lekcji	zorganizowanie nauki cichej
I	nauka głośna- bezpośrednie kierowanie pracą uczniów	nauka cicha – pośrednie kierowanie pracą uczniów
II	nauka cicha –pośrednie kierowanie	nauka głośna – bezpośrednie kierowanie
III	nauka głośna- bezpośrednie kierowanie pracą uczniów	nauka cicha – pośrednie kierowanie pracą uczniów
końcowa	praca domowa	sprawdzenie wykonania zadań praca domowa

faza	klasa A	klasa B
realizowanie zadań identycznych	praca wspólna z uczniami obu klas	
realizowanie zadań odmiennych	nauka głośna lub cicha- bezpośrednie kierowanie pracą uczniów	nauka głośna lub cicha – pośrednie kierowanie pracą uczniów
podsumowanie	praca wspólna z uczniami obu klas	
odmienna praca domowa	nauka głośna lub cicha- bezpośrednie kierowanie pracą uczniów	nauka głośna lub cicha – pośrednie kierowanie pracą uczniów

Zasadniczymi formami pracy lekcyjnej w klasach łączonych są:

- nauka głośna, czyli bezpośrednia praca nauczyciela z jedną z połączonych klas,
- praca samodzielna uczniów zwana nauką cichą albo zajęciami cichymi,
- wspólna nauka głośna z połączonymi klasami.

W klasach łączonych szczególnie ważna rola przypada nauce cichej. Jest ona istotną i pełnowartościową częścią lekcji, tworzy z nauką głośną jednolity proces nauczania. Ma dużą wartość wychowawczą, gdyż wdraża do samodzielnego pokonywania trudności i wymaga umiejętności uczenia się w warunkach, kiedy inne dzieci pracują głośno. Ujemne strony klas łączonych to zacieranie się różnic między klasami, zwykle ze szkodą klasy wyższej.

Inne metody i formy pracy w klasach łączonych - zróżnicowanych wiekowo

Tradycyjne metody pracy nie sprawdzają się we współczesnej szkole. Uczniowie nie są w stanie skupić się na pracy cichej, podczas gdy nauczyciel pracuje z drugą klasą. Także różnorodność nowoczesnych pomocy dydaktycznych pozwala na inne metody pracy w klasach łączonych. Ma to swoje uzasadnienie w historii pedagogiki.

Teorie o takim kształcie edukacji, w którym wręcz odchodzi się od systemu klasowo-lekcyjnego, nie są nowe:

- XIX/XX w. – ruch „Nowe Wychowanie”- nazywa to metodą projektów zastępuje ten system organizacją pracy polegającą na podziale uczniów w szkole na grupy skupiające po 2-3 roczniki uczniów;
- Celestyn Freinet – jw., trochę inne wiekowo grupy uczniów
- Maria Montessori- odwołuje się do organizacji pracy w formie zespołów uczniów zróżnicowanych wiekowo
- Peter Petersen – twierdził, że grupowanie uczniów ze względu na jednakowy wiek jest sztuczne, proponował „Plan Jenajski”, także dzielił uczniów różniąc wiek, zatrudniał 3(trzech!!) nauczycieli

Autorska koncepcja pracy w klasach łączonych

Korzystając z dorobku i doświadczenia pedagogiki grup zróżnicowanych wiekowo moja, autorska koncepcja pracy w klasach łączonych, oparta na wieloletnim pełnieniu funkcji dyrektora małej, wiejskiej szkoły oraz na wieloletnim doświadczeniu nauczyciela pracującego w klasach łączonych, poszukującym nowych rozwiązań proponuje inne spojrzenie na klasy łączone: **należy klasę łączoną traktować jak grupę, do której kieruje się te same treści edukacyjne, indywidualizując pracę tak, jak do tej pory – wg umiejętności i możliwości intelektualnych dzieci, a nie wg klasy czy wieku.**

Propozycja ta to tworzenie grupy zróżnicowanej wiekowo - uczniowie są w różnym wieku **biologicznie**, różnica wieku między nimi wynosi 1 rok. Grupa ma charakter dynamiczny, co roku zmienia się jej skład- jedni odchodzą do grupy wiekowo starszej, inni z młodszej przychodzą.

Proponowany tu sposób nauczania zakłada realizację tych samych treści programowych z uwzględnieniem poziomu uczniów w poszczególnych grupach. Jest to rozwiązanie ułatwiające pracę nauczycielowi, uczniom zaś pozwala na przyswojenie wiedzy w zakresie im możliwym. Realizacja programu nauczania w klasie łączonej pozwala na traktowanie grupy nie jak zlepkę dwóch klas, lecz na **indywidualizacji**. Przecież uczeń z klasy programowo niższej czasami poziomem przewyższa tego z klasy starszej. Dlaczegoż nie pozwolić mu na rozszerzenie wiedzy? I odwrotnie – uczeń z klasy wyższej potrzebuje częstego powtarzania materiału, nawet w kolejnej klasie. Nie różnicujemy wymagań ze względu na rocznik ucznia, ale ze względu na jego poziom wiedzy. Tu pojawia się szansa – założenia nowej podstawy programowej pozwalają na SPIRALNE traktowanie treści, a nauczanie w klasie łączonej jest doskonałą ku temu okazją. W tak przyjętym modelu najlepszymi metodami wydają się być dwie:

Projekt jako metoda pracy w klasach zróżnicowanych wiekowo

Najbardziej efektywną metodą pracy z grupą zróżnicowaną wiekowo jest metoda projektu. Polega na przedsięwzięciu przez grupy uczniowskie opracowania, zaplanowania i zaprojektowania, a następnie realizacji wykonania projektu. Jej zalety polegają na organizowaniu samodzielnej pracy uczniów w obmyślaniu projektu i jego realizacji, przygotowaniu przez to i rozwinięciu umiejętności samodzielnej pracy, a jednocześnie zespołowości. Jest to jednak nie tyle metoda, ile strategia, przedstawiająca ogromne walory nie tylko w zakresie rozwoju umiejętności umysłowych i praktycznych uczniów, ale także ich socjalizacji. Wywołuje wzmożoną aktywność uczniów, a szkoła staje się dla nich w pełni atrakcyjna jako miejsce wyzwalań sił twórczych.

W grupach łączonych metoda pozwala na :

- wspólną pracę dzieci w różnym wieku metrykalnym zebranych w grupę zróżnicowaną wiekowo,
- kształcenie umiejętności pracy zespołowej (praca w zespole, odpowiedzialność za pracę, umożliwia wymianę zdań i poglądów),
- wykazanie się każdemu uczniowi bez względu na jego wiedzę i umiejętności – w projekcie każdy znajdzie dla siebie zadanie na jego możliwości,
- rozwijanie wiedzy, umiejętności, kształtowanie postaw, integrację grupy,
- łączenie treści pozornie nie do połączenia w grupach różnowiekowych,
- naukę funkcjonowania uczniów w większej grupie, w której tworzy się silna więź – starsi uczą młodszych, często jest odwrotnie;;
- naukę uczenia się – grupa planuje pracę nad projektem, wyznacza sobie cele, wie, według jakich kryteriów będzie oceniana, musi zastosować wiedzę teoretyczną w praktyce.

Przygotowując się do pracy taką metodą, nauczyciel powinien wziąć ją pod uwagę przy planowaniu pracy na rok szkolny.

W projekcie realizuje się wiele treści z podstawy programowej. Nauczyciel staje się nie tyle źródłem wiedzy, lecz źródłem informacji o źródłach. Monitoruje niejako uczenie się dzieci, wskazuje kierunek. Jego zadania niejako przejmują uczniowie – na nich scedowane są zadania. Nauczyciel kieruje realizacją projektu – dba, by każde dziecko otrzymało zadanie przystające do jego możliwości, każdy przecież coś potrafi i chce się wykazać.

Nauczanie blokowe jako metoda pracy w klasach łączonych

Cele edukacyjne w nauczaniu blokowym zamierza się osiągać przez odpowiedni dobór treści kształcenia i opracowanie ich w postaci bloków tematycznych oraz włączanie ucznia w proces nabywania nowych wiadomości i umiejętności kształcenia, przez umożliwienie mu współdecydowania o podejmowaniu części proponowanych przez nauczyciela zadań.

Zakłada się stosowanie aktywnych form nabywania wiedzy oraz indywidualizację pracy ucznia w atmosferze życzliwości, uśmiechu i konsekwencji ze strony nauczycieli. Nauczyciele w szkole podstawowej dostosowują sposób przekazywania odpowiedniej wiedzy, kształtowania umiejętności i postaw uczniów do naturalnej w tym wieku aktywności dzieci, umożliwiają im poznawanie świata w jego jedności i złożoności, wspomagają ich samodzielność uczenia się, inspirują je do wyrażania własnych myśli i przeżyć, rozbudzają ich ciekawość poznawczą oraz motywację do dalszej edukacji.

Pierwszą ważną wskazówką dla poszukiwacza istoty nauczania blokowego jest istnienie jednolitego zestawu celów edukacyjnych dla całej szkoły podstawowej. Drugą można odnaleźć w szczegółowych opisach pierwszych dwóch etapów kształcenia, z których wynika, że różnica pomiędzy nimi ma głównie charakter organizacyjny: uczniowie klas 4-6 uczą się kilku przedmiotów, a ich zajęcia podzielone są na lekcje. Nauczanie blokowe charakteryzuje się uniwersalnością celów edukacyjnych określonych dla poszczególnych przedmiotów. Dzięki temu może być kontynuacją kształcenia zintegrowanego, w którym lista celów edukacyjnych jest jedna, przeznaczona dla jedyne go w tym okresie nauczyciela. W nauczaniu blokowym pojawiają się przedmioty, jako konieczny etap przygotowania dziecka do przyszłego poznawania dyscyplin naukowych, ale w sferze celów zostaje zachowana daleko idąca jednolitość.

Zauważmy przy okazji, że znaczna część celów określonych dla drugiego etapu edukacji dotyczy przygotowania dziecka do funkcjonowania w społeczeństwie, natomiast żaden nie wiąże się ze zdobywaniem wiedzy o charakterze akademickim.

Człowiek zdobywa wiedzę przede wszystkim poprzez język. Nauczanie języka ojczystego tworzy fundament ogólnego rozwoju ucznia, jest pomocą w kształtowaniu osoby ucznia, stanowi główny punkt odniesienia całej edukacji szkolnej - wychowania i kształcenia.

Za rozwój języka w mowie i piśmie (w tym za zasób pojęć, ortografię i estetykę zapisu) odpowiedzialni są wszyscy nauczyciele niezależnie od posiadanej specjalności. Wskazany w cytowanym fragmencie obowiązek współdziałania i wspólna odpowiedzialność nauczycieli jest drugim istotnym wyróżnikiem nauczania blokowego. Warto go rozciągnąć na wszystkie

przedmioty, przy czym nauczyciele niekoniecznie muszą podejmować współpracę w sposób formalny i zorganizowany (choć jest to pożądane) – na początek wystarczy, jeżeli mają świadomość dążenia do osiągnięcia wspólnych celów.

Współpracę nauczycieli mogą ułatwić proste rozwiązania metodyczne i organizacyjne.

Na przykład:

- podział materiału nauczania na bloki tematyczne, realizowane równolegle podczas lekcji wszystkich przedmiotów,
- wprowadzenie w szkole jednolitych zasad formułowania wymagań edukacyjnych, oceniania prac domowych itp.,
- regularna wymiana informacji pomiędzy nauczycielami na temat osiągnięć uczniów,
- wykorzystanie podręczników i materiałów metodycznych przygotowanych specjalnie z myślą o nauczaniu całościowym w klasach 4-6.

„Blokowanie” treści wymaga współpracy nauczycieli –uczących w bloku humanistycznym czy matematyczno- przyrodniczym, w małej jednak szkole jest to możliwe. Dobrze prowadzona przez dyrektora polityka kadrowa sprawia, że najczęściej jeden nauczyciel uczy przedmiotów z jednego bloku. Poza tym - takiej szkole pracuje niewielu nauczycieli, tym bardziej jest to możliwe. Jest to nie tylko ułatwienie pracy nauczycieli, ale i uatrakcyjnienie zajęć dla dzieci. Pewnie też efekt uzyskuje się lepszy.

Warsztat pracy nauczyciela w klasach łączonych

Program nauczania w klasach łączonych

Nowe podstawy programowe z każdego rodzaju zajęć edukacyjnych dają szansę na różnicowanie bardziej wynikające z poziomu indywidualnego rozwoju dziecka, a nie jego wieku metrykalnego. W nowej podstawie programowej nie ma podziału na klasy. Treści edukacyjne uczeń ma opanować po cyklu edukacyjnym, a nie w poszczególnych klasach. Oprócz tego nie ma na przykład spisu lektur obowiązkowych dla danego ucznia – nauczyciel sam podejmuje decyzję, kiedy i którą pozycję będzie z klasą omawiał. W proponowanym programie – nie traktujemy grupy jako dwóch klas, ale tworzymy takie sytuacje, w których cała grupa stanowi jedno. Nowe podstawy programowe z każdego rodzaju zajęć edukacyjnych dają szansę na różnicowanie bardziej wynikające z poziomu indywidualnego rozwoju dziecka, a nie jego wieku metrykalnego. W nowej podstawie programowej nie ma podziału na klasy. Treści edukacyjne uczeń ma opanować po cyklu edukacyjnym, a nie w poszczególnych klasach. Oprócz tego nie ma spisu lektur obowiązkowych dla danego ucznia – nauczyciel sam podejmuje decyzję, kiedy i którą pozycję będzie z klasą omawiał. I tu dochodzimy do sedna – nie traktujemy grupy jako dwóch klas, ale tworzymy takie sytuacje, w których cała grupa stanowi jedno.

Wobec braku gotowych programów nauczania dla grup zróżnicowanych wiekowo **wskazany** wydaje się **napisanie własnego autorskiego programu nauczania**, a co za tym

idzie – rozkładu materiału dla poszczególnych grup uczniów – napisanie **zarówno programu** jak również **rozkładu** jest trudne, ale **nie niemożliwe**.

Dobrze skonstruowany program nauczania to klucz do sukcesu w nauczaniu nie tylko w grupach zróżnicowanych wiekowo.

Nauczyciel powinien odpowiedzieć sobie na pytanie – **czego moi uczniowie powinni się nauczyć? jakie mam warunki w szkole? w otoczeniu?**

Przepisy prawa oświatowego pozwalają na przyjęcie już istniejących programów, na modyfikowanie ich i na stworzenie własnego. W klasie łączonej to ostatnie rozwiązanie wydaje się być najwłaściwsze.

Można pracować tak:

- realizujemy **czyjś** program lub realizujemy **czyjś** zmodyfikowany program na jednakowych podręcznikach dla wszystkich dzieci, ucząc na przemian:
 - 1 rok – (przy łączeniach 2-3, 5-6) – program klasy 3 i 6
 - 2 rok – jw.- program klasy 2 i 5
- piszemy własny program do **czyichś** podręczników i postępujemy jak wyżej,
- piszemy własny program i sami wymyślamy np. karty pracy (lub je kupujemy), teksty dobieramy z biblioteki.

Jeżeli chcemy pisać programy to:

- albo do swojego przedmiotu każdy nauczyciel pisze swój lub wspólnie z innymi nauczycielami tego samego przedmiotu
- albo grupa wielopredmiotowców pisze zblokowany program ujmując ogólne zagadnienia dla wszystkich w sposób szczegółowy dla swojego przedmiotu – jest to jak najbardziej dozwolone!! a nawet wskazane!! wszak 15 % treści powinno być realizowane metodą projektu, a 20% treści przyrodniczych to eksperymenty, doświadczenia, zajęcia terenowe!

Praca w grupie różnowiekowej sprzyja innowacyjności.

Co w pracy z grupą różnowiekową jest ważne?

spójność

- w tematyce
- w omawianym problemie
- w doborze metod
- Jeśli przyroda – to w tym samym czasie zjawiska atmosferyczne, mapa, państwa
- Jeśli język polski – to w tym samym czasie lektury, gramatyka, dobór rodzajów literackich (baśń, nowela, opowiadanie, czy też wspólna tematyka bądź problem)

- Jeśli plastyka – to w tym samym czasie analiza dzieł sztuki (malarstwo, rzeźba...) czy też techniki pracy
- Jeśli matematyka – to w tym samym czasie algebra, geometria. (Matematyka to jedna z najtrudniejszych dziedzin pracy w klasach łączonych)

współpraca

- Uczenie się we współpracy
- Praca w grupach
- Projekt edukacyjny

Własny program autorski pozwala na:

- Zerwanie z nauczaniem wyznaczonym przez podręczniki
- Ułożenie własnego planu

Proponowane warunki realizacji pracy w klasach łączonych:

- zbędne podwójne podręczniki - należałoby, aby dzieci miały jeden podręcznik na cały cykl – ułatwiłoby to poznawanie jednakowych treści
- zbędne zeszyty ćwiczeń – chyba, że przygotowane przez nauczyciela dla potrzeb grupy (niekoniecznie klasy!!)
- różnicowanie treści nie wg rocznika, lecz poziomu indywidualnego ucznia – co szkodzi, by młodszy uczeń – jeżeli tylko chce i jest w stanie – realizował rozszerzone treści

Moje refleksje o pisaniu programu:

- Co mam w szkole? Jakie pomoce?
- Co mam wokół szkoły? - muzeum, las,
- Czego JA chcę nauczyć?
- Jak nie mam muzeum – to go stworzę
- Godziny karciane – jedna na zajęcia wyrównawcze, druga na rozszerzające
- Można zawrzeć treści dotyczące nauki pisania i czytania w oddziale przedszkolnym przy łączeniu z klasą pierwszą (przemycić)
- ...

„Wygodniej jest bowiem pracować z dziećmi w grupach jednorodnych wiekowo, w dużych szkołach, licznych klasach, bo to mało kosztuje. Może więc nauczycielom chodzi o wygodę, a nie o wspomaganie rozwoju ich uczniów? Samorządowcy odpowiedzialni za szkoły na terenach wiejskich, powinni dostrzec w opisanym przez R. Pęczkowskiego rozwiązaniu dydaktycznym wielką szansę dla niezamykania małych szkół”. <http://sliwerski-pedagog.blogspot.com/2011/02/samorzadowcy-twierdza-ze-proponowane.html>

Plan nauczania (rozkład materiału)

Nauczyciel przygotowując się do pracy w klasach łączonych powinien ustalić, które tematy i w jakim zakresie można opracować za pomocą pracy jednolitej, a które za pomocą pracy zróżnicowanej i ująć we własnym planie pracy. Pozwoli to na zracjonalizowanie organizacji pracy uczniów obu zespołów klasowych w warunkach połączonych klas.

- *Zbiorowa praca jednolita* (praca jednolita) – treść pracy jest jednakowa dla dwóch klas. Wiele wskazanych w programie nauczania umiejętności, do których dążymy, szczególnie w klasach „najbliższych programowo”, ma „zbieżny” zakres treści, poprzez które kształtujemy określone umiejętności. Z tego też względu część pracy dydaktycznej można realizować w sposób jednolity w dwóch połączonych klasach. Podstawowym celem planowania tego typu pracy jest „wyłonienie” w programach obu klas takich zbieżności możliwych do realizacji jednocześnie z dwoma zespołami klasowymi.
- *Zbiorowa praca zróżnicowana* (praca zróżnicowana) - treść pracy jest różna dla dwóch klas. W planowaniu procesu edukacyjnego w klasach łączonych różnicujemy treści pracy uczniów w obrębie dwóch klas, ze względu na istniejące różnice programowe.

Etapy planowania rocznej pracy w klasach łączonych przy częściowym połączeniu godzin przedmiotu:

- analiza podstawy programowej,
- analiza zatwierdzonego programu nauczania (ten sam program w obu klasach),
- analiza programu nauczania pod względem „zbieżności” w dążeniu do osiągnięcia przewidywanych efektów edukacyjnych uczniów w obu klasach,
- zaplanowanie wspólnych (zbieżnych) tematów, odnotowanie w swoim planie pracy
- analiza pozostałych, „rozbieżnych” zagadnień,
- „umiejscowienie” „rozbieżnych” zagadnień w planie pracy.

Projekt struktury planu pracy dla klas łączonych (opis).

Projektowany plan pracy powinien zawierać odpowiednią liczbę rubryk. Każda rubryka z kolei powinna być podzielona na dwie części, część pierwsza dotyczy klasy A, natomiast druga – klasy B. Jeżeli treść poznawcza może być opracowywana równocześnie przez dwie połączone klasy ze względu na „zbieżność” tematyczną, treściową, wówczas przez całą rubrykę wpisujemy określoną tematykę. Jeżeli natomiast treści poznawcze zawarte w programie nauczania są różne dla dwóch połączonych klas, wówczas w części rubryki pod klasą A wpisujemy tematykę dla tej klasy, a pod klasą B, dla klasy B.

PLANOWANIE PRACY DYDAKTYCZNO – WYCHOWAWCZEJ

Dobry plan to warunek harmonijnej i rytmicznej realizacji wszystkich zadań dydaktycznych.

Przed sporządzeniem planu należy pamiętać, by:

- dokładnie zapoznać się z podstawą programową,
- programem nauczania,
- podręcznikami,
- wyposażeniem klasy w pomoce dydaktyczne,
- zaplanować wycieczki, projekty, inne...,
- obliczyć liczbę tygodni i wyliczyć liczbę godzin przeznaczonych do realizacji treści z poszczególnych przedmiotów /zajęcia łączone i oddzielnie/.

Każdy plan winien uwzględniać:

- zapis podstawy programowej,
- dział programu,
- proponowany temat,
- można uwzględnić pomoce dydaktyczne,
- najważniejsze osiągnięcia uczniów,
- należy planować pracę dla obu klas równocześnie,
- nauczyciel musi ustalić, które tematy i jakim zakresie można opracować za pomocą pracy jednolitej, które za pomocą pracy zróżnicowanej /na początku nauczyciel winien opracować sobie plan pracy szczegółowy/. To pozwoli mu na dobrą organizację pracy uczniów i podniesienie jej efektywności,
- rozkład materiału powinien być odzwierciedleniem, podstawy programowej i programu nauczania. Wskazany byłoby tworzenie rozkładu na krótki okres np. co tydzień lub co miesiąc. Jest to związane z przydziałem konkretnych lekcji w projekcie organizacyjnym.

Monitorowanie podstawy programowej w klasach łączonych.

Monitorowanie realizacji podstawy programowej w klasach łączonych nie różni się od tego w klasach rozdzielnych. W zależności od przyjętych przez szkołę zasad – monitorowanie odbywa się za pomocą dodatkowego dokumentu, w dzienniku. Warto jednak – planując roczną pracę- dodać rubrykę z treściami podstawy programowej , co pozwala na bieżące sprawdzenie stopnia zrealizowania, a także na dostrzeżenie w porę niebezpieczeństwa niezrealizowania jej.

Indywidualizacja wymagań w klasach zróżnicowanych wiekowo.

Realizacja programu nauczania w klasie łączonej pozwala na traktowanie grupy nie jak zlepkę dwóch klas, lecz na **indywidualizacji** . Przecież uczeń z klasy programowo niższej czasami poziomem przewyższa tego z klasy starszej. Dlaczegoż nie pozwolić mu na rozszerzenie wiedzy? I odwrotnie – uczeń z klasy wyższej potrzebuje częstego powtarzania materiału,

nawet w kolejnej klasie. Nie różnicujemy wymagań ze względu na rocznik ucznia, ale ze względu na jego poziom wiedzy. Tu pojawia się szansa – założenia nowej podstawy programowej pozwalają na takie traktowanie treści, a nauczanie w klasie łączonej jest doskonałą ku temu okazją. Oprócz tego obowiązek indywidualizacji jest wpisany w pracę nauczyciela. Indywidualizacja procesów nauczania polega na dostosowaniu metod nauczania do psychofizycznych możliwości uczniów i odnosi się zarówno do uczniów mających trudności w uczeniu się, jak i do uczniów szczególnie uzdolnionych.

Podstawa prawna to *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 17 listopada 2010 roku w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach*. Rozporządzenie to nakłada na nauczycieli wszystkich przedmiotów obowiązek podejmowania działań mających na celu rozpoznanie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych uczniów, a na szkołę obowiązek organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w formie: klas terapeutycznych, zajęć rozwijających zainteresowania, zajęć dydaktyczno-wyrównawczych, które są prowadzone przez nauczycieli, a ponadto zajęć specjalistycznych.

Praca z uczniem zdolnym wymaga zastosowanie różnorodnych rodzajów metod: podających, problemowo-poszukujących oraz aktywizujących. Uczniom wykazującym zainteresowanie historią, możemy polecić pisanie dłuższych prac, czytanie opracowań popularnonaukowych oraz udział we wszelkich konkursach przedmiotowych i historycznych. Tacy uczniowie mogą także rozwiązywać dłuższe testy humanistyczne, czytać i analizować teksty źródłowe, uczestniczyć w zajęciach dodatkowych, zaproponowanych w poprzedniej części programu – zajmującym się poznawaniem historii i tradycji kulturowej miejscowości i regionu. Praca z uczniem szczególnie uzdolnionym może być kontynuowana na dodatkowych zajęciach (np. w ramach godzin wynikających z art. 42 ust. 2 Karty Nauczyciela) lub kołach zainteresowań. Nauczyciel musi we własnym zakresie dostosować treści (poszerzyć je) i opracować dodatkowe wymagania.

Praca z uczniem mającym trudności w nauce, wymaga od nauczyciela wiele cierpliwości. Nauczyciel powinien przed przystąpieniem do pracy należy ustalić przyczyny słabszych wyników ucznia. Uczniowi mającemu trudności z uczeniem się należy stawiać zadania możliwie najprostsze, po to, aby zainteresować go przedmiotem i umożliwić opanowanie podstawowych wiadomości i umiejętności. Przyczyny problemów z nauką są różnorodne: w szkole spotyka się uczniów o niższej niż przeciętna inteligencji, które uczą się pamięciowo (zadawanie niewielkich partii materiału do opanowania, raczej nie zagadnień problemowych). Oprócz tego coraz liczniejsza grupa uczniów z problemami w nauce to ci z zaburzeniami zachowania – im należy umożliwiać pracę metodami aktywnymi. W szkole coraz częściej mamy do czynienia z uczniami słabowidzącymi, słabo słyszącymi-takie dzieci wymagają od nauczyciela- oprócz przygotowania sali, miejsca dla nich, także specjalnych metod (powiększona czcionka, siedzenie w pierwszych rzędach, kilkukrotne powtarzanie czy

wydłużony czas pracy). Uczeń z dysleksją ma trudności z zapamiętywaniem nazw, pojęć, nazwisk, nie potrafi pracować z mapą. należałoby w tym przypadku stosować metody angażujące różne zmysły ucznia, jednocześnie często powtarzać poznawany materiał. Uczniowi z dysgrafią i dysortografią pozwalamy napisać tekst na komputerze lub jeżeli woli – napisać drukowanymi literami. Dyskalkulia zaburza zapamiętywanie matematyczne – daty, obliczenia czasowe. Nauczyciel bierze pod uwagę całość pracy dziecka, nie tylko wynik końcowy. Uczeń z afazją wymaga od nauczyciela stosowanie wizualnych środków dydaktycznych (rysunki, plansze, piktogramy, znaki), a także ćwiczenia wypowiedzania się. Uczniowi z zespołem Aspergera warto wyjaśniać zasady zachowania się, zachęcać do zadawania pytań. Warto także stosować dramę, odgrywanie scenek. Dobrze rozumiana indywidualizacja pracy to nie tylko dostosowanie wymagań i tempa pracy do możliwości różnych uczniów. Szalenie istotne jest uwzględnienie zainteresowań indywidualnych uczniów i ich wykorzystanie do uczenia się. Każdy uczeń może się wykazać zdolnościami w różnych dziedzinach. Uczniowie o zainteresowaniach informatycznych chętnie będą wykonywać prace związane z pozyskiwaniem informacji w Internecie i ich przetwarzaniem. Bez trudu też będzie można wykorzystać zdolności plastyczne oraz techniczne – to także jest metoda na zainteresowanie i aktywne włączenie słabszych uczniów w proces nauczania. Ważne jednak, by wszystkie prace wymagały nabywania i posługiwania się wiedzą historyczną i społeczną. Każdy może wtedy odnieść sukces.

Dobre praktyki pracy w klasach zróżnicowanych wiekowo.

Nauczycielski program autorski jest najbardziej wartościowy z punktu widzenia szkoły jako całości. Jeżeli jest poprawnie napisany (niekoniecznie dobrze, bardzo dobrze czy celująco!) stanowi dokument o wiele bardziej oddający ducha szkoły niż najwspanialszy program zewnętrzny. Zgodność z pp nie oznacza identyczności:

- nie bój się. „Wszelkie utopie, także te w edukacji, mogą prowadzić do totalitaryzmu. Aby być utopistą, musisz wiedzieć, co jest najlepsze: ale każdy, kto wie, co jest najlepsze, ostatecznie będzie skłonny narzucać swoje „najlepsze” innym, którzy różnią się w sposobie myślenia” (Karl Popper),
- nie bój się – Twój program jest lepszy od nie- Twojego. Może być nawet niedoskonały, ale jest Ci bliski, Ty go rozumiesz najlepiej. Masz do tego prawo. masz obowiązek wobec siebie i uczniów, oprócz tego warto. Będiesz skuteczniejszy. Programów nauczania winno być tyle, ilu jest nauczycieli – oni wiedzą, co jest dobre dla ich uczniów i nie muszą tego narzucać innym nauczycielom. Najcenniejsze są różnice w sposobie myślenia.

Podręcznik i inne pomoce:

- nauczyciel nie ma obowiązku korzystać z podręcznika,
- nauczyciel nie ma obowiązku korzystać z jednego podręcznika – może wybrać z wielu, może sam je tworzyć, wskazuje uczniom, który najbardziej mu odpowiada,

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

- nie ma i nie może być jednego uniwersalnego planu nauczania dla wszystkich nauczycieli, dlatego należy z ostrożnością traktować propozycje wydawnictw (nie zawsze piszą je nauczyciele) – te plany odnoszą się do **podręczników**,
- nauczyciel nie ma obowiązku omówić wszystkich treści z podręcznika – ma natomiast zrealizować pp,
- nauczyciel ma prawo wybrać tematy, opuścić jedno, dodać drugie nauczyciel może omawiać zagadnienia w innej niż zaproponowana kolejność,
- nauczyciel ma prawo do ustalenia liczby godzin przeznaczonych na zagadnienie,
- najczęstszym błędem nauczycieli, szczególnie w słabych klasach, uczenie i wymaganie wszystkich treści zawartych w podręczniku, to że program nauczania jest zatwierdzony nie znaczy, że jest dobry – większość z nich znacznie wykracza poza pp!! Niemożność sprostania tym wymaganiom jest przyczyną frustracji u nauczycieli!,
- przed decyzją o podręcznikach należy przeanalizować swoje pod kątem przekraczania ich poza pp w kontekście swojej klasy – a my znamy bez wielkiej diagnozy swoje dzieci.

Czy tak powinno być, że o pracy w klasach łączonych nie mówi się na żadnych konferencjach metodycznych, nie ma nowych materiałów, pomocy, nawet reforma szkolnictwa „milczy” na ten temat. Miejmy nadzieję, że w końcu reforma szkolna uwzględni ten problem i pomoże wielu nauczycielom w pracy dydaktyczno – wychowawczej, a dzieciom ułatwi naukę. Nauczanie w klasach łączonych przynosi wiele korzyści, ale i niesie ze sobą wiele trudu.

Bibliografia:

1. Maria Lorek, Lidia Wollman, Emilia Wazner, Maria Twardowska : Razem i osobno - Edukacja wczesnoszkolna. Program nauczania z uwzględnieniem pracy w grupach mieszanych wiekowo.
2. Miśkiewicz J., [Detektywi na tropach ...historii. Program nauczania historii i społeczeństwa dla drugiego etapu edukacyjnego w klasach łączonych](http://www.ore.edu.pl/stronaore/index.php?option=com_phocadownload&view=category&id=47%3Aprogramy-nauczania&Itemid=992&limitstart=80) http://www.ore.edu.pl/stronaore/index.php?option=com_phocadownload&view=category&id=47%3Aprogramy-nauczania&Itemid=992&limitstart=80 [dostęp: 3.04.2013].
3. Miśkiewicz J., [Ja mam tylko jeden świat. Program nauczania języka polskiego w klasach łączonych – II etap edukacyjny](http://www.ore.edu.pl/stronaore/index.php?option=com_phocadownload&view=category&id=47%3Aprogramy-nauczania&Itemid=992&limitstart=80), http://www.ore.edu.pl/stronaore/index.php?option=com_phocadownload&view=category&id=47%3Aprogramy-nauczania&Itemid=992&limitstart=80 [dostęp: 3.04.2013].
4. Pęczkowski Ryszard: Funkcjonowanie klas łączonych w polskim systemie edukacji. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2010.
5. Programy nauczania w rzeczywistości szkolnej. Tworzenie – wybór – ewaluacja. ORE.
6. Pytlak Jarosław: Jednolity program nauczania blokowego w klasach 4-6. WSiP 1995.
7. Więckowski R., Praca w klasach łączonych, Życie Szkoły 1991, nr 1.

